

ÜBEY b. KÂ'B

ve'l-muşhaf (İskenderiye 2003); Meş'an Suûd Abdülisâvî, *Übey b. Kâ'b ve mekân- netühû beyne müfessiri's-şahâbe* (Beyrut 2006); Havle Ubeyd Halef Düleymî, *Kı-râ'atü Übey b. Kâ'b: Dirâse nahviyye ve luğaviyye* (Beyrut 2007); M. Kemal Atik, "Übey b. Kâ'b ve Kur'an ilmindeki Yeri" (*Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4 [1987], s. 149-177).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 261; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 498-501; Ali b. Medîni, *el-İlel* (Kal'acı), s. 40-43; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut 1997, s. 44-45, 56; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 47-52; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, VII, 308-348; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), [baskı yeri yok] 1403/1983 (Dârü'l-fıkr), I, 240; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 61-63; Zehabi, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 389-402; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 19-20; Süyûtî, *el-İtkân*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), II, 187; M. Mustafa el-Azamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 42-43; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1407/1987, s. 152-153, 162, 238-239; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, I, 420-441; Ahmed Fâiz Hımsî, "el-'Uzamâ'ü'llezî-ne düfînü fi Dimaşk ev mâtu fihâ", *el-Havliyyâtü'l-eseriyetü'l-'Arabiyetü's-Sûriyye*, XXXV, Dimaşk 1985, s. 292; Tayyar Altıkulaç, "İbn Mü-câhid", *DİA*, XX, 214; a.mlf., "İbn Şenebûz", a.e., XX, 376; A. Rippin, "Ubayy b. Ka'b", *EP* (İng.), X, 764-765.

BÜNYAMİN ERUL

ÜCHÛRÎ

(الأجوري)

Ebû'l-İrşâd Nürüddin Ali b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Üchûrî el-Misrî (ö. 1066/1656)

**Mâlikî fakihî,
muhaddis ve mutasavvîf.**

967 (1560) veya 975 (1567-68) yılında Mısır'ın Kalyûbiye vilâyetine bağlı Üchûrülverd köyünde doğdu. Dedesi Abdurrahman dönemin önde gelen âlimlerindendi, özellikle *Muhtaşaru Halîl* dersleriyle tanınırdı. Osmanlı döneminde Kahire'de yetişen Üchûrî, aralarında Şemseddin er-Remî, İbn Kâsım el-Abbâdî, Nureddin Ali b. Ebû Bekir el-Karâfî, Bedreddin el-Karâfî, Sâlih b. Ahmed el-Bulkinî, Osman b. Ali b. Muhammed el-Gazzî, Sâlim b. Abdullah es-Senhûrî ve Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî'nin de bulunduğu, birçoğu Câmîu'l-Ezher'de ders veren otuz yakın hocadan Arap dili, fıkıh, usûl-i fıkıh, hadis, tefsir, belâgat, mantık ve tasavvuf dersleri aldı. Bu ilimlerde kendini yetiştirdi ve devrin sayılı âlimleri arasına girdi. Mısırlılar'ın yanı sıra Kahire'ye ilim öğrenmeye

gelen talebeler özellikle onun fıkıh, hadis ve tasavvuf derslerine büyük ilgi gösterdiler. Yaklaşık 100 yıl yaşadığı için çağdaşlarının yetişemediği hocalardan ders alıp âli isnad sahibi olması bu ilgiyi daha da arttırdı. Tanınmış öğrencileri arasında ilk Ezher şeyhi Haraşî, Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, İbrâhim b. Mer'î eş-Şubrâhîti, Ebû İmrân Mûsâ el-Kalyûbî, Nureddin eş-Şebrâmelîsî, Şehâbeddin Ahmed el-Acemî, Ebû Sâlim el-Ayyâşî, Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, Abdülâl b. Abdülmelik b. Ömer el-Ca'ferî el-Büticî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ve Rûdânî sayılabilir. Kaynaklarda açıkça belirtilmese de Üchûrî'nin muhtemelen Câmîu'l-Ezher'de bir ders halkası vardı ve ömrünün son yıllarına kadar burada ders verdi. Şahsıyla ilgili fetvasını beğenmeyen bir öğrencisinin saldırısına uğrayıp yaralandıktan sonra evine çekildiği ve ölümüne kadar derslerini evinde sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Ayyâşî, kendisiyle Özbekiye semtindeki evinde iki defa görüşüp 13 Şevval 1065'te (16 Ağustos 1655) icâzet aldığını nakleder (*İktîfâ'ü'l-eşer*, s. 119-120, 149). Hiç evlenmemiş olan Üchûrî 2 Cemâziyelevvel 1066'da (27 Şubat 1656) Kahire'de vefat etti ve İhvetü seyyidînâ Yûsuf adıyla bilinen meşhed civarındaki aile kabristanına defnedildi.

Yaşadığı dönemde Kahire ve dışında Mâlikîler'in şeyhi (fetva reisi) diye tanınan Üchûrî'nin Mâlikî fıkıhına dair çalışmaları, özellikle de *Muhtaşaru Halîl* şerhi mezhebin daha sonraki gelişiminde etkili olmuştur. IX. (XV.) yüzyıldan itibaren *Muhtaşaru Halîl* merkezli bir gelişme kaydeden Mâlikî fıkıh literatürü içerisinde Üchûrî'nin şerhiyle başlayıp öğrencileri Abdülbâkî ez-Zürkânî, Haraşî ve Şubrâhîti'nin şerhleriyle devam eden bir şerh geleneği ortaya çıkmıştır. Bu şerhler muhteva ve üslûp açısından *el-Muhtaşar* şerhleri içinde ayrı bir grup teşkil etmekte, bu geleneğe bağlı çoğu Mısırlı Mâlikî fakihlerine de Ecâhire adı verilmektedir. XII. (XVIII.) yüzyıldan itibaren Mısır Mâlikîliği için şerhler mezhebin kaynak metinleri, Ecâhire'nin şerhlerde ortaya koyduğu tahrîr ve tercihler de mezhebin râcîh görüşleri haline gelmiştir. Mezhebin yaşayan diğer ekolü durumundaki Mağribliler ise hem Üchûrî ve takipçilerinin şerhlerine hem mezhep içi rivayet ve tercihlerine daha eleştirel yaklaşırlar. Onlara göre çok yararlı katkılar (fevâid) içermekle birlikte özellikle mezhebin erken dönem kaynak-

larındaki görüşlerin nakil ve değerlendirilmesi bakımından ciddi hatalar ihtiva eden söz konusu şerhler dikkatle okunmalı ve ileri sürdükleri şâz tercihlere itibar edilmemelidir. Bu sebeple geç dönem Mağrib Mâlikîleri'nin çalışmalarını yoğunlaştırdığı başlıca sahalardan biri Ecâhire'nin eserlerinde gördükleri hatalar ve eksikler olmuştur. Bu çalışmalar arasında İbn Sûde et-Tâvûdî, Bennânî, Muhammed b. Ahmed er-Ruhûnî ve Muhammed b. Medenî Cennûn'un (Kennûn) Zürkânî şerhi üzerine yazdıkları hâşiyeler önemlidir. Mâlikî fıkıhına dair silsilesini verirken Mağribli hocalarını esas alan Ayyâşî, hocası Üchûrî'nin kesintisiz bir silsile oluşturma çabasına rağmen Mısırlılar'ın mezhep içi rivayet silsilesinin zayıf kaldığını belirtir (a.g.e., s. 213).

Tütün kullanımının İslâm dünyasında yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde yaşayan Üchûrî, Mısırlı çağdaşı İbrâhim b. İbrâhim el-Lekânî'nin tütünün haramlığına savunan *Naşihatü'l-ihvân fi şurbi'd-duhân* adlı risâlesine reddiye mahiyetinde *Gâyetü'l-beyân* adıyla bir risâle yazmış ve insan sağlığına zarar vermediği sürece tütünün helâl olduğunu ileri sürmüştür (iki ayrı risâle yazdığı da söylenir, bk. Mahlûf, I, 291). Tütünün mubahlığı konusunda ilk müelliflerden sayılan Üchûrî'nin bu risâlesi çok tanınmış ve daha sonraki tütün savunucularının temel başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Mubahlığını savunanların çoğunun aksine kendisinin de tütün içtiği kaydedilen Üchûrî'nin (Yûsûf, I, 181-182) bu görüşünden vazgeçerek tütünün haramlığına fetva verdiğine dair öğrencisi Ahmed et-Türkî'den nakledilen bir rivayet bulunmakla birlikte (Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, II, 81) onun tütünü mubah gören âlimler arasında anılmaya devam etmesi, bu yeni görüşünün yayılmadığını ya da bu rivayete kuşkuyla yaklaşılması gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda bir tasavvuf şeyhi olan Üchûrî, Sühreverdiyye tarikatının Büzgaşîyye (Necîbiyye) koluna mensuptur. Şeyhi Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Mutavvî el-Himmisânî'dir (silsilesi için bk. Ayyâşî, s. 151-152; Abdülhay el-Kettânî, I, 452). Ebû Sâlim el-Ayyâşî kendisinden Sühreverdi zikri alan öğrencilerindedir (Ayyâşî, s. 120, 149).

Eserleri. Fıkıh. 1. Şerhu Muhtaşaru Halîl. Üchûrî *el-Muhtaşar* üzerine üç ayrı şerh yazmıştır (on iki ciltlik *eş-Şerhu'l-kebir*, beş ciltlik *eş-Şerhu'l-vasîl*, iki ciltlik *eş-Şerhu's-şagîr*). Tamamlanmadığı söylenen *Mevâhibü'l-celîl fi tahrîri mâ havâhü Muhtaşarü's-Şeyh Halîl* adlı büyük

şerh (yazmaları için bk. *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, II, 417; *Fihrisü mahtûâtü'l-Mektebeti'l-Kâsmiyye*, s. 430-431; Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1605) Mısırlılar'ca çok tutulmuş ve Ecâhire geleneğini başlatmış, öğrencisi Abdülbâki ez-Zürkânî'nin Üçürî'nin eserini telhis ederek kaleme aldığı *Şerh 'alâ Muhtaşarı Halîl* bu geleneği temsil eden en yaygın şerh durumuna gelmiştir. Hizânetü'l-Karaviyyîn'deki nüsha (nr. 444) manzum bir eser olduğu anlaşılan *eş-Şerhu's-şagîr*'e ait olmalıdır (M. Âbid el-Fâsî, I, 421). **2. Hâşiye (Şerh) 'alâ Şerhi Nâsiriddin el-Leķānî 'alâ (Huṭbeti) Muhtaşarı Halîl (yazmaları için bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1601; *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, II, 319, 349-350). **3. Şerhu Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî**. Kayrevânî'nin Mâlikî fıkhnın ilk muhtasarlarından ve temel metinlerinden sayılan eserinin şerhidir (yazmaları için bk. a.g.e., II, 349). **4. Hâşiye 'alâ Tenvîri'l-makāle fi/bi-halîli elfâzi'r-Risâle**. Kayrevânî'nin aynı eseri üzerine Tetâî'nin yazdığı şerhin en tanınmış hâşiyelerindendir (yazmaları için bk. Sezgin, I, 480; Abdullah Muhammed el-Habeşî, II, 956). **5. Ğâyetü'l-beyân li-hillî şürbi mâ lâ yüğayyibü'l-'akle mine'd-duhân**. Üçürî'nin tütüne dair meşhur risâlesidir (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 2154; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1974). **14 Ramazan 1025'te** (25 Eylül 1616) kaleme alınan risâle, öğrencisi Abdülâl b. Abdülmelik el-Bûtîcî'nin *ez-Zehrâtü'l-verdiyye* adlı fetva derlemesi içerisinde nakledilmektedir (vr. 6^b-15^a). **6. Menâsikü'l-hac ve'l-'umre (Risâle fi ahkâmi'l-hac ve'l-'umre)** (yazması için bk. *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, II, 408; VII, 65). **7. Şerhu Urcûzeti'l-Muğârese**. Üçürî'nin tarla ortaklığı (muğârese) konusundaki manzum risâlesinin (Brockelmann, II, 437) kendisi tarafından yapılan şerhidir (yazması için bk. *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, VII, 66). **8. Fetâva'l-Üçürî**. Üçürî'nin fetvaları öğrencisi Abdülâl b. Abdülmelik el-Bûtîcî tarafından *ez-Zehrâtü'l-verdiyye fi'l-fetâva'l-Üçürîyye* adıyla derlenmiştir. Bûtîcî, fıkhnablarına göre tasnif ettiği ve sık sık ilgili mesele hakkında başka âlimlerin fetvalarını da aktardığı bu eserde Üçürî'nin bazı risâlelerini de nakleder (yazmaları için bk. a.g.e., II, 347-348; Brockelmann, II, 437).**

Hadis ve Siyer. **1. en-Nûrû'l-vehhâc fi'l-keḷâm 'ale'l-isrâ' ve'l-mî'râc** (nşr. Fethî Abdurrahman Ahmed Hicâzî, Beyrut 1424/2003). Delâilü'n-nübüve literatürü içinde önemli eserlerden olup Ca'fer

b. İsmâil el-Berzencî tarafından *Tâcü'l-ib-tihâc 'ale'n-Nûrû'l-vehhâc fi'l-isrâ' ve'l-mî'râc* adıyla şerhedilmiştir (baskı yeri yok, 1314 [el-Matbaatü'l-Hamîdiyyeti'l-Misriyye]). **2. Şerhu'd-Düereri's-seniyye fi nazmi's-sireti'n-nebeviyye**. Zeynüddin el-İrâkî'nin *Elfiyye fi's-siyer* olarak da bilinen manzum siyer ve şemâil kitabının şerhidir (nşr. İbrâhim b. Rebî' – Minâ Şihâta, Kahire 1422/2001). **3. Şerhu Elfiyyeti'l-'Irâkî**. İrâkî'nin manzum hadis usulü eserinin tanınmış şerhlerindendir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 267). **4. Şerhu Muhtaşarı İbn Ebî Cemre**. İbn Ebü Cemre'nin Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'inden derlediği, *Cem'u'n-nihâye* adıyla da bilinen muhtasar hadis kitabının şerhidir. *Şerhu İhtisârî'l-Buhârî* ve *Ta'lika 'alâ Muhtaşarı'l-Buhârî* adlarıyla da anılır (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 127; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 352; yazmaları için ayrıca bk. *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, I, 503; Abdullah Muhammed el-Habeşî, I, 425). **5. Şerhu's-Şemâ'il li't-Tirmizî**. Tamamlanmamış bir eserdir (a.g.e., II, 1108). **6. Hâşiye (Ta'likât) 'alâ (Nüzheti'n-naẓar fi tavzîhi) Nuḥbetü'l-fiker**. İbn Hacer el-Askalânî'nin hadis usulüne dair *Nuḥbetü'l-fiker* üzerine kendisi tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 1365 [13]; Süleymaniye Ktp., Murad Molla, nr. 326; İzmir Millî Ktp., nr. 193/3; ayrıca bk. Sezgin, I, 127; Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 2014).

Kelâm (Akaid). **1. 'Aķidetü'l-Üçürî (Manzûmetü'l-Üçürî)**. Bûtîcî tarafından *ez-Zehrâtü'l-verdiyye* içinde nakledilen manzumenin (vr. 23^a-25^b) çok sayıda müstakil yazması mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3693; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 6155/10; ayrıca bk. Brockelmann, II, 437; *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, III, 278). **2. Şerhu Manzûmeti'l-'akâ'id**. Müellife ait akaid metninin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1163, Lâleli, nr. 2245; yazmaları için ayrıca bk. a.g.e., III, 231). **3. Şerhu 'Aķidetü'r-Risâle (el-Münķiz mine'd-ḡalâle 'alâ 'aķidetü'r-Risâle)**. İbn Ebü Zeyd el-Kayrevânî'ye ait eserinin akide kısmı üzerine yazılmış müstakil şerhlerdendir (yazmaları için bk. a.g.e., III, 231; Abdullah Muhammed el-Habeşî, II, 956).

Diğer Eserleri. **1. Şerhu Tehzîbi'l-manṭık**. Teftâzânî'ye ait eserinin şerhidir (a.g.e., a.y.). **2. Şerhu İsrâgüci** (a.g.e., I, 357). **3. Şerhu Urcûzetihi fi'r-resm** (metni için bk. *ez-Zehrâtü'l-verdiyye*, vr. 28^b-33^b). **4. Manzûme fi evzâni buḥürî's-şî'r** (Sü-

leymaniye Ktp., Serez, nr. 3872; metni için ayrıca bk. a.g.e., vr. 19^{a-b}). **5. Şerhu Kaşide-ti Mecnûni Leylâ** (yazması için bk. *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâşi'l-'Arabî*, VII, 103). **6. el-Ferâ'idü'l-hisân fi feẓâ'ili şehri ramazân**. Oruç âyetinin tefsiri mahiyetinde yaklaşık 100 varaklık bir eserdir (*Fihrisü'l-kütübi'l-mevcûde*, VII, 507). Burhâneddin İbrâhim b. Ali es-Sekkâ'nın şerhiyle birlikte *Feẓâ'ilü şehri ramazân* adıyla yayımlanan eserin (Kahire 1277) aynı adla bir neşri daha yapılmıştır (nşr. Ahmed Abdürrahîm es-Sâyih – Abdullah Ferec Dervîş, Kahire 1996). Üçürî'nin ayrıca *Feẓâ'ilü ramazân* adlı bir manzumesi bulunmaktadır (a.g.e., VII, 507). *Muḡaddime fi feẓâ'ili ramazân* adıyla yayımlanan eser (Kahire 1277/1860) muhtemelen *el-Ferâ'idü'l-hisân*'in mukaddimesi mahiyetindeki bu manzumedir. **7. Hidâyetü'l-mennân fi feẓâ'ili (Risâle fi) leyleti'n-nuṣṣ min şa'bân** (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1368; yazmaları için ayrıca bk. a.g.e., III, 692). **8. Risâle (Muḡaddime) fi feẓâ'ili yevmi'l-'âşûrâ'** (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3981; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1509, 7917; yazmaları için ayrıca bk. a.g.e., III, 691; VII, 507). **9. Risâle fi fazli inşâ'i'l-mesâcid ve 'imârâti-hâ** (nşr. Haseneyn Muhammed Mahlûf, Kahire 1971). Aynı eser *Risâle fi tefsiri ḡavlihi te'âlâ "İnnemâ ye'muru mesâcidellâh"* adıyla da neşredilmiştir (nşr. İyâde b. Eyyûb el-Kübeysî, *Mecelletü Külîyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye ve'l-'Arabîyye*, XXV [Dübey 1424/2003], s. 275-340). **10. Şerhu Manzûmetihi fi's-şühedâ'** (metni için bk. *ez-Zehrâtü'l-verdiyye*, vr. 16^b-19^a). **11. Risâle fi medḡi'l-'adl ve zemmi'l-cevr** (metni için bk. a.g.e., vr. 19^b-23^a). Bunların dışında *Ürcûze fi 'ilmi'l-hisâb* adlı bir manzum eseri de olan Üçürî'nin (metni için bk. a.g.e., vr. 25^b-28^b) kaynaklarda zikredilen diğer eserleri şunlardır: *el-İlticâ ile'l-mennân fi esbâbi ḡifzi'l-îmân*, *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*, *el-Ecvibetü'l-muḡarrere li-es'ileti'l-berere*, *Risâle fimâ yecüzü ṭarḡuhû mine's-sefine 'inde ḡavî'l-ḡarḡ*, *Risâle fi feẓâ'ili'l-ḡahve ve menâfi'ihâ*, *Mî'râcü'l-'amel*.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1190-1191, 1628-1629; Abdülâl b. Abdülmelik b. Ömer el-Bûtîcî, *ez-Zehrâtü'l-verdiyye fi'l-fetâva'l-Üçürîyye*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 3039 [397], vr. 6^b-33^b; Ayyâşî, *İķtifâ'ü'l-eşer ba'de zehâbi ehli'l-eşer* (nşr. Nüfeys ez-Zehbeî), Rabat 1996, s. 119-123, 149, 151-152, 177, 185, 196, 213; Yûsî, *el-Muḡâdarât fi'l-edeb ve'l-luḡa* (nşr. Muhammed Haccî – Ah-

ÜCHÜRÎ

med Şerkâvî İkbâl), Beyrut 1402/1982, I, 181-182; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, III, 157-160, 176, 241; IV, 40, 152, 205; Ali b. Huleyfe el-Mesâkînî, *Fehrese* (nşr. Muhammed Mahfûz), Beyrut 1992, s. 43, 45, 47-50, 55; Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, II, 80-81; a.m.f., *el-İktil ve't-tâc fi tezyili Kifâyeti'l-muhtâc* (nşr. Mâriye Dâdî), Rabat 2009, s. 481-482; a.m.f., *İttikâtü'd-düer* (nşr. Hâşim el-Alevî el-Kâsimî), Beyrut 1403/1983, s. 138; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıtaâtü'l-tevfikiyye*, Kahire 1422/2001, VIII, 104-109, 302, 311; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 115, 452; II, 782-784, 888; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 281, 289, 291, 303-304, 305, 317, 334; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 437; *Fihrisü'l-kütübî'l-mevcûde bi'l-Mektebeti'l-Ezheriyye*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Matbaatü'l-Ezher), I, 311, 503; II, 319, 347-350, 408, 417; III, 231, 278, 680, 691, 692; VII, 65, 66, 507; *İzâhu'l-meknûn*, I, 27, 607; *Hediyye-tü'l-ârifin*, I, 758; Sezgin, *GAS*, I, 127, 480; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 279, 399; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûâtü Hizâneti'l-Qaraviyyin*, Dârülbeyzâ 1399/1979, I, 421; M. İbrâhim Ali, *İştilâhu'l-mezheb 'inde'l-Mâlikîyye*, Dübey 1421/2000, s. 519-520, 526, 530, 532, 542-545, 559-560, 575-581; Hüseyin b. Kâsim b. M. en-Nuaymî - Hamza b. Hüseyin b. Kâsim en-Nuaymî, *İstidrâkât 'alâ Târihi't-türâsi'l-'Arabî*, Cidde 1422, VII, 103; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'ü's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzâbi 1425/2004, I, 266, 357, 425; II, 956, 1108; III, 1601, 1605, 2014; *Fihrisü mahtûâtü'l-Mektebeti'l-Kâsimiyye (el-Cezâ'ir)*, Beyrut 2006, s. 430-431.

ALİ HAKAN ÇAVUŞOĞLU

ÜCRET

(bk. İCÂRE).

ÜÇ AYLAR

Receb, şâban ve ramazan aylarını birlikte ifade eden bir tabir.

Üç ayların faziletine dair Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetlerin yanı sıra dinî kültürde mübarek sayılıp kutlanan Regaib, Mi'rac, Berat ve Kadir gecelerinin bu aylarda yer alması üç aylara ayrı bir önem verilmesine, ibadet, dua, zikir ve hayırlı işlerle daha fazla meşgul olunarak dinî duyarlılığın daha yoğun olarak yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Ancak hadis âlimleri receb ve şâban aylarının fazileti hakkında kaynaklarda mevcut rivayetlerin çoğunun uydurma, önemli bir kısmının zayıf olduğunu ifade etmektedir. Resûl-i Ekrem'in receb ayı girdiğinde, "Allahım, receb ve şâbanı bize mübarek kıl ve bizi ramazana ulaştır!" şeklinde dua ettiği yolundaki rivayet (*Müsned*, I, 259; Ebû Nuaym, VI, 269) zayıf kabul edilmektedir. Resûlullah'a isnat edilen, "Receb Allah'ın ayıdır, şâban benim ayımdır, ramazan ise ümmetimin

ayıdır" rivayetinin ise aslı bulunamamıştır (Süyûtî, s. 114).

Üç aylarda yerine getirilmesi gelenek halini almış nâfile ibadetlerden biri oruçtur. Receb ve şâban aylarının tamamının oruçlu geçirilerek ramazanla birleştirilmesi "üç aylar orucu" şeklinde adlandırılır. Ramazan ayında kasten bozulan oruçtan dolayı yerine getirilmesi gereken iki aylık kefaret orucunun receb ve şâban aylarında tutularak böylece üç ayların oruçlu geçirildiği de görülmektedir. Üç aylar orucunun âdet haline gelmesinde, bu ayların faziletine dair Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetlere dayanıp ramazan ayını dinî duyarlılık ve ibadet yoğunluğu içinde karşılama niyetinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Resûl-i Ekrem'in şâban ayında diğer aylara oranla daha fazla oruç tuttuğu, bazan da tamamını oruçlu geçirdiği hadis kaynaklarında yer almaktadır (Bu-hârî, "Şavm", 52; Müslim, "Şiyâm", 175, 176). Ancak Resûlullah'ın receb ve şâban aylarını birleştirerek aralıksız oruç tuttuğuna, böylece üç ayları oruçlu geçirdiğine dair sahih kaynaklarda herhangi bir rivayet mevcut değildir. Belirli günler dışında her zaman nâfile oruç tutulması mümkündür; ancak fazileti hakkında hadis bulunan ya da belirli zamanlarda tutulması tavsiye edilen nâfile oruçlar arasında üç aylar orucu mevcut değildir.

Receb ayının fazileti ve bu ayda oruç tutulmasıyla ilgili rivayetlerin zayıf olması dolayısıyla bu orucun hükmü hakkında âlimler değişik görüşler ileri sürmüştür. Bazı âlimler receb ayında oruç tutmayı müstehap kabul ederken bazıları, receb ayına özel bir kutsiyet atfedilmesi ve halkın bunu zorunlu bir ibadet şeklinde algılaması endişesiyle bu ayda oruç tutmayı sakıncalı görmüştür. Bir kısım âlimler de özellikle receb ayının tamamını oruçlu geçirmeyi hoş karşılamamıştır. Şâban ayının büyük kısmını ya da tamamını oruçlu geçiren Hz. Peygamber ramazan dışındaki en faziletli orucun şâbanda tutulan oruç olduğunu ifade etmiştir (Tirmizî, "Zekât", 28). Bundan dolayı şâban ayında oruç tutulması çoğunluk tarafından mendup sayılmakla birlikte Resûl-i Ekrem'in ramazan ayından başka hiçbir ayın bütününe oruçlu geçirmeye dair hadislere (Bu-hârî, "Şavm", 52; Müslim, "Şiyâm", 175, 178) ve şâbanın on beşinden sonra orucun terkedilmesine yönelik rivayetlere dayanan bazı âlimler, orucu farz olan ramazan ayına şevkle girmeyi zorlaştıracığı düşüncesiyle bu ayın ikinci yarısında oruç tutmayı mekruh görmüştür.

Dinî gelenekte üç aylara önem verilmesinin sebeplerinden biri de bu aylarda bulunan kandil geceleridir. Receb ayının ilk cuma gecesi Regaib, aynı ayın yirmi yedinci gecesi Mi'rac, şâban ayının on beşinci gecesi Berat ve ramazan ayının yirmi yedinci gecesi Kadir gecesidir. Regaib ile Berat'ın kutsallığı kesin olmadığı gibi bu gecelerde ifa edilecek ibadetler hakkında kaynaklarda sahih hadislerle rastlanmamaktadır. Kandil gecelerinin en önemlisi Kadir gecesidir. Aynı adı taşıyan sûrede Kur'an'ın inmeye başladığı bu gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu bildirilmektedir (el-Kadr 97/1-3). Kadir gecesinin ramazan ayının yirmi yedinci gecesine rastladığı görüşü âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Üç aylarda nâfile namaz kılınması, itikâfa girilmesi, bu aylarda yedi sene oruç tutulduktan sonra kurban kesilmesi gibi özel ibadet şekilleri kaynaklarda yer almamaktadır. Üç aylarda vefat eden kimsenin sorgusunun yapılmayacağı yolundaki inanışın da aslı yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 259; Ebû Nuaym, *Hilye*, Beyrut 1405, VI, 269; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, XXV, 290-291; Süyûtî, *el-Le'âli'l-maşnû'a fi'l-ehâdişi'l-mevzû'a*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ), s. 114; Süleyman Ateş, "Üç Aylar", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, sy. 10-12, İstanbul 1998, s. 44-48; Faruk Beşer, "Üç Aylar", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşamış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, IV, 2077-2078; Hacı Mehmet Günay, "Ramazan", *DİA*, XXXIV, 433-435; a.m.f., "Receb", a.e., XXXIV, 506-507; M. Kâmil Yaşaroğlu, "Şâban", a.e., XXXVIII, 207.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

ÜÇ KÜMBETLER

Erzurum'da Emîr Saltuk Kümbeti çevresinde yer alan mezar anıtları topluluğu.

Çifte Minareli Medrese'nin güneyinde ki alanda dört kümbet bulunmaktadır. Bunlardan biri Emîr Saltuk Kümbeti adıyla tanınmakta, diğerleri ise anonim kümbetler diye adlandırılmaktadır. Eski resimlerden anlaşıldığına göre kümbetlerin çevresinde zamanla meydana gelen bir mezarlık vardı. Mezarlık yıllar içinde yok olmuş, kümbetler de günümüzde park şeklinde düzenlenmiş bu alan içinde kalmıştır.

Emîr Saltuk Kümbeti sekizgen gövdeye sahiptir ve her cephesi üç kattan oluşan düz silmelerle sınırlanmış üçgen alın-